

1. Η «Επιπεδογραφία της Φέρας» στη «Χάρτα της Ελλάδος» του Ρήγα.

ΦΕΡΑΙ

Η αρχαία πόλη των Φερών ήταν μία από τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες θεσσαλικές πόλεις, στην ανατολική πλευρά της Πελασσιώτιδος, μιας από τις «τετράδες», δηλαδή τις τέσσερις κύριες περιοχές της Θεσσαλίας. Βρισκόταν στη θέση της σημερινής κωμόπολης του Βελεστίου – σε απόσταση είκοσι περίπου χιλιομέτρων δυτικά του Βόλου –, στις ΒΑ υπώρειες του όρους Χαλκοδωνίου (Μαυροβουνίου), πολύ κοντά στην αποξηραμένη σήμερα λίμνη Βοιθιθίδα (Κάρλα) και όχι πολύ μακριά από τη θάλασσα, όπου υπήρχε το επίνειό της, οι Παγασές (Στράβων, ΙΧ, 5, 15). Η θέση της πόλης ήταν πολύ επίκαιρη, «ένα σημαντικό κέντρο των συγκοινωνιών», όπως γράφει ο Βέαιγκιν (Recherches..., σελ. 6). Βρισκόταν πάνω στο δρόμο που οδηγούσε από τις Παγασές και τον Παγασητικό κόλπο προς το εσωτερικό της Θεσσαλίας, κυρίως προς τη Λάρισα, ενώ άλλοι δρόμοι ξεκινούσαν από εδώ προς τα ΝΑ, προς τις Φθιώτιδες Θήβες, και προς τα ΝΔ, προς τη Φάρσαλο.

Η ευρύτερη περιοχή των Φερών κατοικήθηκε ήδη από την Αρχαιότερη Νεολιθική εποχή. Προς τα Β και ΒΑ της πόλης, κυρίως στο πεδινό τμήμα, πλησιέστερα στη λίμνη Βοιθίδα, υπάρχουν τα λείψανα αρκετών προϊστορικών οικισμών σε χαμηλούς γηλόφους ή σε μικρά υψώματα, που στη Θεσσαλία ονομάζονται χαρακτηριστικά «Μαγούλες», όπως η «Μαγούλα Μάτι», η «Μαγούλα Αγροκηπίου», η «Μαγούλα Βισβίκη» και άλλες. Στο τέλος της Νεολιθικής εποχής, και πιο σίγουρα στις αρχές της Πρωτοχαλκής περιόδου (γύρω στο 3000 π.Χ.), κατά την οποία σημειώνεται μείωση των προϊστορικών οικισμών της πεδιάδας, κατοικείται για πρώτη φορά η ίδια η θέση των αρχαίων Φερών, που προσέκλυσε τους κατοίκους με τη φυσική οχυρότητά της και με τα νερά της πανάρχαιας πηγής, της Υπέρειας Κρήνης (Σχέδιο, αρ. 3, εικ. 4). Το σημείο της πρώτης εγκατάστασης των κατοίκων, ο πυρήνας του οικισμού των Φερών, είναι η λεγόμενη «Μαγούλα Μπακάλη» (Σχέδιο, αρ. 1, εικ. 2), η οποία χαρακτηρίστηκε από τον Απ. Αρθανιτόπουλο ως «ο μέγιστος και ύψιστος των εν Θεσσαλία προϊστορικών λόφων» (ΠΑΕ 1907, σελ. 158). Από το σημείο αυτό, με την πάροδο των αιώνων, ο οικισμός επεκτάθηκε σταδιακά προς Β, ΒΑ, Α, ΝΑ, και Ν, και δημιουργήθηκε έτσι η πόλη των Φερών. Η πρώτη περίοδος ακμής του οικισμού υπήρξε η Μεσοχαλκή (1900 - 1600 π.Χ.), κατά την οποία η έκτασή του ήταν ήδη αρκετά μεγάλη. Εξάλλου τα ευρήματα, όπως η εξαιρετικής ποιότητας κεραμική, δηλώνουν υψηλό επίπεδο πολιτισμού. Εξέλιξη και κορύφωση της ακμής αυτής σημειώνεται κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο (1600 - 1100 π.Χ.), με την οποία συνδέονται ορισμένοι σημαντικοί Θεσσαλικοί μύθοι. Χαρακτηριστικός είναι ο μύθος του βασιλιά των Φερών Αδμήτου και της γυναίκας του Αλκήστιδος, κόρης του Πελλία, η οποία δέχεται να πεθάνει στη θέση του συζύγου της και τελικά σώζεται χάρη στην επέμβαση του Ηρακλή. Γνωστός εί-

2. Η «Μαγούλα Μπακάλη», στο βάθος, και η πευκόφυτη θέση του «Σπιτιού του Ρήγα». Αποψη από ΝΑ.

3. Ο πευκόφυτος λόφος «Αγ. Αθανασίου ή Παναγίας», με τον καινούργιο Ι.Ν. Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Δεξιά, η πευκόφυτη θέση του «Σπιτιού του Ρήγα». Αποψη από ΝΑ.

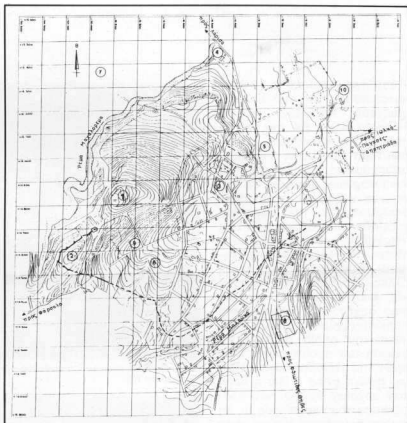

4. Η Υπέρεια Κρήνη. Αποψη από ΝΔ.

ναι και ο μύθος της «θητείας» του Απόλλωνα στον Άδμητο, για χάρη του οποίου ο θεός «εβουφύρβει», δηλαδή έβασκε βόδια, επειδή τον τιμώρησε ο Δίας για το φόνο του Πύθωνα ή των Κυκλώπων. Οι μύθοι αυτοί αναφέρονται από αρκετούς αρχαίους συγγραφείς και μάλιστα από τον Ευριπίδη, στην τραγωδία «Άλκηστις». Ο γιος του Αδμήτου και της Αλκήστιδος, ο Εύμηλος, αναφέρεται από τον Όμηρο (Ιλιάδος Β', στίχ. 711-715) ως αρχηγός τεσσαράων πόντων και ένδεκα πλοίων, να λαβαίνει μέρος στην Τρωική εκστρατεία. Τα αρχαιολογικά ευρήματα, μεταξύ των οποίων και λαξευτοί θαλαμοειδείς τάφοι, επιβεβαιώνουν την ακμή αυτής της περιόδου.

Στο τέλος των Μυκηναϊκών χρόνων παρατηρείται μαρασμός του οικισμού των Φερών, ο οποίος όμως εξακολουθεί να υπάρχει συνεχώς και κατά την Πρωτογεωμετρική και τη Γεωμετρική εποχή, σύμφωνα με τις αρχαιολογικές μαρτυρίες, που προέρχονται κυρίως από τη στρωματογραφία και τα νεκροταφεία (εικ. 7).

Η κατοίκηση της θέσης συνεχίζεται και κατά την αρχαϊκή εποχή, από την οποία αρχίζει και πάλι να σημειώνεται κάποια τάση ακμής, που θα κορυφωθεί στα Κλασικά χρόνια. Η πόλη των Φερών κόβει τα πρώτα της αργυρά νομίσματα στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. Στο τέλος του 5ου αι. π.Χ., με την ανάπτυξη μιας δυναμικής αστικής τάξης και εξαιτίας των κοινωνικών αντιθέσεων και ανακατατάξεων στο θεσσαλικό χώρο, εγκαθιθρύεται στις Φερές τυραννίδα από τον Λυκόφρονα (405/4 π.Χ), με την υποστήριξη των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Οι τύραννοι κυριαρχούν στην πόλη κατά το πρώτο μισό του 4ου αι. π.Χ. και κατορθώνουν να αναλάβουν την ηγεσία του Κοινού των Θεσσαλών. Ο τύραννος Ιάσων, διάδοχος του Λυκόφρονα, θα γίνει ο πρώτος Φεραϊός Ταγός - Στρατηγός του Κοινού (371 π.Χ) και θα πετύχει την πολιτική ένωση της Θεσσαλίας, μετά από μακρά περίοδο «αταγείας», παίζοντας

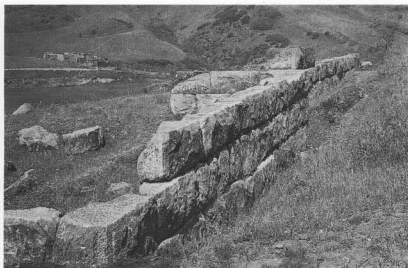
Α. Τοπογραφικό Σχέδιο Φερών - Βελεστίου

1. -Μαγούλα Μπακόλη-. 2. Λόφος «Αγ. Αθανασίου ή Παναγίας». 3. Υπέριβα Κρήνη. 4. Νάος «Θαύλου Διός». 5. Πύθων θέση αγοράς. 6. «Συνωκιστή των κερματίων». 7. ΒΔ Νεκροταφείο. 8. ΝΑ Νεκροταφείο. 9. «Σπίτι του Ρήγα». 10. Εξοχλήση Αγ. Μηνά.

Το γνωστό τμήμα της πορείας του αρχαίου τείχους σημειώνεται με παχύτερη συνεχή και διακοπόμενη γραμμή.

συγχρόνως ηγετικό ρόλο στα πράγματα της εποχής του. Ο τρίτος στη σειρά σημαντικός Φεραϊός τύραννος, ο Αλέξανδρος, χαρακτηρίζεται από τους αρχαίους συγγραφείς ως «χαλεπός» (Ξενοφών, Ελληνικά, VI, 4, 35) και ως «ανήκεστος και θηριώδης» (Πλούταρχος, Πελοπίδας, XXVI, 2, και XXIX, 4), λόγω των αγριότητων που διέπραξε σε βάρος του θεσσαλικού λαού.

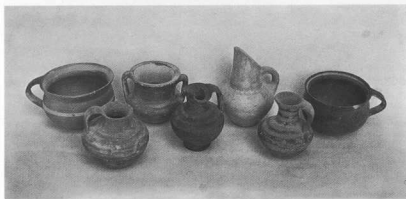
Επί μισόν αιώνα η Θεσσαλία είχε μεταβληθεί σε θέατρο ποικίλων συγκρούσεων, με πρωταγωνιστές τους Φεραϊούς, που τερματίστηκαν οριστικά με την επέμβαση του Φιλίππου Β', βασιλιά των Μακεδόνων (344 π.Χ.). Οι Φερές, όπως και ολόκληρη η Θεσσαλία, βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Μακεδόνων επί ενάμισο αιώνα (δευτερο μισό του 4ου και ολόκληρο τον 3ο αι.

5. Αποψη από Α του αρχαίου τείχους πάνω στο λόφο «Αγ. Αθανασίου ή Παναγίας».

8. Άποψη από ΒΔ της κιονοστοιχίας της Ελληνιστικής στοάς, με τους κατώτερους ημίεργους σπονδύλους στη θέση τους.

7. Αγγεία - κτερίσματα από τάφο Πρωτογεωμετρικής εποχής.

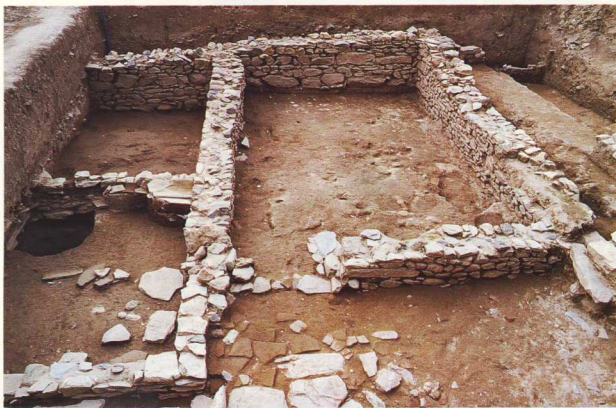

6. Τα ερείπια του ναού του «Θουλιού Διός». Άποψη από ΝΑ.

π.Χ.), για να «ελευθερωθούν» από τους Ρωμαίους μετά τη μάχη στις Κυνός Κεφαλές (197 π.Χ.). Με την επανίδρυση του Κοινού των Θεσσαλών οι Φερές κατέχουν και πάλι ηγετική θέση σ' αυτό. Πρώτος Ταγός - Στρατηγός του νέου Κοινού εκλέγεται ο Φεραίος Παυσανίας Εχεκράτους (196/5 π.Χ.). Ακολουθούν και άλλοι Φεραίοι Στρατηγοί, κυρίως κατά το 2ο αι. π.Χ., οπότε σημειώνεται μια τελευταία περίοδος ακμής για την πόλη, η οποία φαίνεται να εγκαταλείπεται στην περίοδο της Ρωμαϊκοκρατίας και το όνομά της σχεδόν λησμονείται. Στα γεγονότα των Κλασικών και Ελληνιστικών χρόνων γύρω από τις Φερές αναφέρονται πολλοί αρχαίοι συγγραφείς, οι οποίοι δίνουν και σποραδικές τοπογραφικές πληροφορίες για την πόλη και την περιοχή της. Μεταξύ των συγγραφέων αυτών συγκαταλόγονται ο Ξενοφών, ο Δημοσθένης, ο Πολύβιος, ο Διόδωρος, ο Στράβων, ο Ιλίσιος, ο Πλούταρχος.

Κατά την κυρίως Βυζαντινή εποχή δεν υπάρχει οργανωμένος οικισμός στη θέση των αρχαίων Φερών, η οποία αναφέρεται από το 13ο αι. μ.Χ. και εξής με το όνομα Βελεστίνιο. Την περίοδο της Φραγκοκρατίας, κατά το πρώτο τέταρτο του 13ου αι. μ.Χ., η περιοχή του Βελεστίνου ανήκει στη δικαιοδοσία του Γερμανού Berthold Graf von Katzenellenbogen.

Από την εποχή της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα, στη θέση των αρχαίων Φερών ακμάζει ο οικισμός του Βελεστίνου, αφού γνώρισε την καταστροφή της χριστιανικής συνοικίας «Βαρούσι» και τη σφαγή των Ελλήνων κατοίκων της κατά τους χρόνους της Επανάστασης του 1821. Πασίγνωστο τέκνο του Βελεστίνου είναι ο Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος, η υποτιθέμενη θέση του σπιτιού του οποίου διατηρείται ακόμη, ως τόπος προσκυνήματος και αναφοράς στην εποχή του (Σχέδιο, αρ. 9, εικ. 2, 3). Ο Ρήγας ασχολήθηκε πρώτος με τα μνημεία της ιδιαίτερης πατρίδας του και σημείωσε πολλά απ' αυτά, ορατά στην εποχή του, πάνω στην «Έπιπε-

9. Άποψη από ΒΑ τμήματος οικίας Ελληνιστικής εποχής.

δογραφία της Φεράς, λεγομένης νῦν Βελεστίνου» (εικ. 1), σ' ένα είδος δηλαδή τοπογραφικού σχεδίου του Βελεστίνου, που εντάσσεται στη γνωστή «Χάρτα τῆς Ἑλλάδος», την οποία εκπόνησε ο ίδιος στα τέλη του 18ου αἰ. Στη συνέχεια, μερικοί παλιοί περιηγητές και λόγιοι επισκέφθηκαν το Βελεστίνο και έγραψαν στα έργα τους τόσο για το σύγχρονο τους οικισμό όσο και για την αρχαία πόλη των Φερών. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται ο W.M. Leake (αρχές του 19ου αἰ.), ο J. Liebig (1862), ο N. Γεωργιάδης (1880), ο Σπ. Λάμπρος (τέλη του 19ου αἰ.).

Η συστηματική αρχαιολογική έρευνα και μελέτη των Φερών άρχισε στις αρχές του 20ού αιώνα από σημαντικούς Έλληνες και ξένους αρχαιολόγους της εποχής. Ο Χρ. Τσούντας, ο A. Wace, ο M. Thompson ασχολήθηκαν με την προϊστορική τοπογραφία της περιοχής, ο N. Γιαννόπουλος με τις επιγραφές της, ενώ ο Απ. Αρβανιτόπουλος και ο Y. Béquignon, κατά το πρώτο μι-

σό του 20ού αἰ., διενέργησαν τις πρώτες ανασκαφές σε μνημεία ιστορικών χρόνων, παράλληλα με τις τοπογραφικές έρευνες, με τις οποίες ασχολήθηκαν επίσης ο Fr. Stählin, ο E. Kirsten, ο A. Philippson.

Κατά την τελευταία εικοσαετία δόθηκε νέα ώθηση στην έρευνα και μελέτη της περιοχής των αρχαίων Φερών, κυρίως από τον Δ.Ρ. Θεοχάρη και τους Ευ. και Ο. Κακαβογιάννη. Οι έρευνες συνεχίζονται μέχρι σήμερα από αρκετούς Έλληνες και ξένους αρχαιολόγους και με συνεχώς εντεινόμενο ρυθμό.

Η σημερινή κωμόπολη του Βελεστίνου καταλαμβάνει, ευτυχώς, μόνο τη ΝΑ πλευρά της αρχαίας πόλης, με τάσεις επέκτασης προς Α, ΝΑ και Ν, αφήνοντας το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο μέρος των Φερών ελεύθερο από οικοδομές και προσιτό στη μελλοντική συστηματική ανασκαφική έρευνα και αξιοποίηση. Τα τελευταία δέκα χρόνια δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην αρχαιολογική έρευνα του ΝΑ τμήματος των αρχαίων

Φερών – που εμπίπτει μέσα στον κατοικημένο και συνεχώς ανοικοδομούμενο χώρο του Βελεστίνου – με τις λεγόμενες σωστικές ανασκαφές, που διεξάγονται από τη Γ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βόλου.

Σήμερα, τα ορατά και επισκέψιμα μνημεία των αρχαίων Φερών είναι ελάχιστα. Οι δύο λόφοι της ακρόπολης, η «Μαγούλα Μπακάλη» (Σχέδιο, αρ. 1, εικ. 2) και ο λόφος «του Αγ. Αθανασίου ή της Παναγίας» (Σχέδιο, αρ. 2, εικ. 3) δεσπούν στη ΝΔ πλευρά της αρχαίας πόλης και στα δυτικά του σημερινού Βελεστίνου. Πάνω στο δεύτερο λόφο ανασκάφηκαν πρόσφατα και σώζονται σε καλή κατάσταση τα ερείπια του τείχους των Κλασικών χρόνων, μέσου πάχους 3,50 μ., με ορθογωνίους πύργους και μία πύλη (εικ. 5), κατασκευη πολυίαχυρη και επιμελημένη, που πιστεύεται ότι έγινε κατά τον 4ο αἰ. π.Χ. Το τείχος σώζεται επίσης σε αρκετά καλή κατάσταση στη νότια πλευρά και κάπως πιο αποσπασματικά στη ΝΑ πλευρά

10. Κεραμικοί κλίβανοι Ελληνιστικής εποχής. Άποψη από Β.

της αρχαίας πόλης, και είναι εν μέρει ανασκαμμένο και ορατό. Στις άλλες πλευρές της αρχαίας πόλης η πορεία του τείχους είναι μάλλον ασαφής και τα λίγα στοιχεία που διαθέτουμε μέχρι σήμερα δεν βοηθούν ουσιαστικά στην αποκατάστασή της. Πιστεύεται γενικά ότι τα φυσικά όρια της πόλης των ιστορικών χρόνων, την εποχή της μεγαλύτερης ανάπτυξής της, ήταν προς Δ το Μαχαλόρεμα και προς Α το ρέμα Μαλούκα, ενώ το προς Β όριό της έφθανε ως το εξωκλήσι του Αγ. Μηνά (Σχέδιο, αρ. 10). Έτσι προβάλλει η εικόνα μιας αρκετά εκτεταμένης πόλης, στο κέντρο της οποίας βρισκόταν η Υπέριβα Κρήνη, όπως μας πληροφορεί τουλάχιστον για την εποχή του ο Στράβων (ΙΧ, 5, 18). Η πανόρθια αυτή ηγήη, που μνημονεύεται και από τον Σοφοκλή (Απόπασμα 825), υπάρχει μέχρι σήμερα σε κεντρικό σημείο του Βελεστίνου, σχηματίζοντας μια μικρή λίμνη (Σχέδιο, αρ. 3, εικ. 4), μέσα στην οποία, όπως και στον περίγυρό της, σώζο-

νται λείψανα αρχαίων έργων διαμόρφωσής της. Στη ΒΔ πλευρά της αρχαίας πόλης υπάρχουν τα ερείπια του λεγόμενου ναού του Θαυλιού Διός (Σχέδιο, αρ. 4, εικ. 6), που ανασκάφηκε κατά το πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα. Επρόκειτο για ναό περίπτερο, δωρικού ρυθμού, που κατασκευάστηκε τον 4ο αι. π.Χ. Σήμερα σώζεται μόνο η ΝΑ κρηπίδα του, ενώ το υπόλοιπο τμήμα του έχει καταστραφεί τελείως. Τα ελάχιστα τμήματα των αρχιτεκτονικών μελών του, που έχουν διασωθεί (κιόνων, κιονοκράνων, επιστυλίων, γείσων, σίμης), δίνουν μια ατελή εικόνα της μορφής του. Προς τα ΝΑ του ναού υπάρχουν υποθεμελιώσεις αναθηματικών μνημείων (ναίσκων ή αγαλμάτων). Στη θέση αυτή υπήρχε παλιότερος ναός, Αρχαϊκής εποχής, μερικά αρχιτεκτονικά μέλη του οποίου χρησιμοποιήθηκαν για τη θεμελίωση του ναού του 4ου αι. π.Χ. Πιθανόν εδώ είχαμε έναν ακόμη παλιότερο ναίσκο, όψιμων Γεωμετρικών ή πρώιμων Αρχαϊκών χρόνων. Ακόμη παλιό-

τερα, στη Γεωμετρική εποχή, ο χώρος χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο. Οι τάφοι ήταν απλοί, κίβωτιοσχημοί, με οχιστολιθικές πλάκες, και περιείχαν νεκρούς ενταφιασμένους, με ελάχιστα ή καθόλου κτερίσματα. Στη βόρεια, πεδινή πλευρά της αρχαίας πόλης εκτεινόταν πιθανότατα η αγορά, ή μία από τις αγορές των Φερών, σύμφωνα με νεότερα στοιχεία που ήλθαν στο φως. Σημαντική ένδειξη αποτελεί τμήμα στοάς Ελληνιστικής εποχής, με τους κατώτερους σπονδύλους των κιόνων στη θέση τους, πάνω στο στυλοβάτη (Σχέδιο, αρ. 5, εικ. 8). Οι κίονες, δωρικού ρυθμού, και πιθανόν ολόκληρη η στοά, έμειναν ημίεργα. Πολύ σημαντικά, αλλά και πολύ αποσπασματικά, είναι τα λείψανα της καθημερινής ζωής και εργασίας των αρχαίων Φερώνων. Αποκαλύπτονται συνεχώς τμήματα ιδιωτικών οικιών διαφόρων εποχών, ιδιαίτερα στη ΝΑ πλευρά της πόλης, όπου κυρίως διεξάγονται οι ανασκαφές. Σε καλύτερη κατάσταση σώζονται τα

ερείπια των οικιών της τελευταίας φάσης κατοίκησης, δηλαδή της όψιμης Ελληνιστικής και της πρώιμης Ρωμαϊκής περιόδου (εικ. 9). Επίσης γίνεται όλο και περισσότερο καταφανής η έντονη ενασχόληση των Φεραίων με την κεραμική, λόγω της αποκάλυψης πολλών κεραμικών κλιθάνων διαφόρων εποχών (εικ. 10). Αξιοσημείωτη είναι η δραστηριότητα αυτή και κατά την Ελληνιστική εποχή, οπότε παρατηρείται συγκέντρωση εργαστηρίων σε μια συγκεκριμένη περιοχή, στη νότια πλευρά των Φερών, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «συνοικία των κεραμέων» (Σχέδιο, αρ. 6). Τα Κλασικά και Ελληνιστικά νεκροταφεία των Φερών βρίσκονταν σε άμεση γειτνίαση με τους οδικούς άξονες προς τις μεγάλες αρχαίες πόλεις. Το ΝΑ νεκροταφείο (Σχέδιο, αρ. 8) απλωνόταν στη θέση του σημερινού Σταδίου του Βελεστίνου, κοντά στο δρόμο προς τις Φθιώτιδες Θήβες. Το ΒΔ νεκροταφείο (Σχέδιο, αρ. 7) άρχισε αμέσως μετά το Μαχαλάριμα, κοντά στο δρόμο προς τη Λάρισα. Εδώ ανασκάφηκε πρόσφατα τύμβος, που περιείχε κιβωτιόσχημους τάφους κατασκευασμένους με μαρμάρινες καλοδουλεμένες και διακοσμημένες πλάκες. Οι τάφοι αυτοί, πλούσια κτερισμένοι, περιείχαν και κτερίσματα από οργανικές ύλες, που διατηρήθηκαν σε πολύ καλή κατάσταση, όπως και τμήματα ενδυμάτων, υποδημάτων, μαλλιών, δέρματος και σάρκα των νεκρών. Κατά μήκος του δρόμου προς Ιωλκό - Παγασές - Δημητριάδα, στα ΒΑ των αρχαίων Φερών και σε αρκετά μεγάλη απόσταση από την πόλη, υπήρχαν ορισμένοι τύμβοι, από τους οποίους σώζεται μέχρι σήμερα ο ονομαζόμενος «Πιλάφ - Τεπέ», που ανασκάφηκε στο τέλος του 19ου αιώνα. Τα ποικίλα αρχαία κινητά αντικείμενα, που βρέθηκαν στην περιοχή των Φερών, φυλάσσονται κυρίως στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών και στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου, ενώ υπάρχει και μια μικρή Αρχαιολογική Συλλογή στο Βελεστίνο.

Βιβλιογραφία

- Ν. Γεωργιάδης, Θεσσαλία, Αθήνα 1980, σσ. 221-232.
 Σπ. Λάμπρος, Αποκαλύψεις περί του μαρτυρίου του Ρήγα, Αθήνα 1892, σσ. 110-113.
 Ν. Γιαννόπουλος, Επиграφαι Φερών, Δελτίον της εν Αιμίρμ Φιλολογικού Εταιρείας της Θύβρου, Δ', 1901, σ. 38.
 Ν. Γιαννόπουλος, Επиграφαι Φερών, Β.С.Н., 28 (1904), σσ. 263-264.
 Χρ. Τσοῦτινα, Αι προϊστορικά ακροπόλες Διμνίου και Σκόλου, Αθήνα 1908, τόμος 3-4.
 Σπ. Λάμπρος, Η πατρίς του Ρήγα, Νέος Ελληνισμός, XV, 1921, σσ. 49-80.
 Απ. Αρβανιτόπουλος, Π.Α.Ε. 1907, σσ. 147, σσ. 153-161 Π.Α.Ε. 1910, σσ. 229-235 Π.Α.Ε. 1911, σ. 301 κ.ε.ξ. Π.Α.Ε. 1915, σσ. 157, 165-166 Π.Α.Ε. 1924, σσ. 107 - 108 Π.Α.Ε. 1925-1926, σσ. 37-42 και 115-117.
 Ω.Δ. Αξενιώδης, Η Πελαγονία Λάρισα και η αρχαία Θεσσαλία, Α', Αθήνα 1947, σσ. 180-188.
 Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Γ', Αθήνα 1972, σσ. 308-313 και 404 κ. ε.ξ. (Μ. Ζακ, Λάρισα).
 Δ.Ρ. Θεοδόσης, Νεολιθική Ελλάδα, Αθήνα 1973, σ. 349 (Ευρετήριο Νεολιθικών Οικισμών, που συντάχθηκε από τη Μ.Δ. Θεοδόχου).
 Γ. Μικραλόκης, Φεραία Αθηνά, Αρχαίον Θεσσαλικών Μελετών, Β', 1973, σσ. 1-24.
 Α. Αβραμίνα, Η Βυζαντινή Θεσσαλία μέχρι του 1204, Αθήνα 1974, σσ. 111-112.
 Ε. Κακαθωγιάννης, Ανασκαφικές έρευνες της Φεράς της Θεσσαλίας το 1977, Α.Α. Χ. X, 1977, σσ. 174-187.
 Ε. Κακαθωγιάννης, Ένας δρόμος της εποχής του Ρήγα στο Βελεστίνο, Κείμενα του Βόλου, 5, 1979, σσ. 415-429.
 Ο. Αποστολοπούλου - Κακαθωγιάννη, Τοπογραφία της περιοχής των Φερών Θεσσαλίας κατά την προϊστορική περίοδο, Α.Δ., 34 (1979), Μελέτες, Αθήνα 1986, σσ. 174-206.
 Ε. Κακαθωγιάννης, «Ομηρικά σκίθρα» Φερών Θεσσαλίας, Α.Α. Χ. XIII, 1980, σσ. 262-284.
 Ε. Κακαθωγιάννης, Η παλιά εκκλησία της Παναγίας στο Βελεστίνο και η παράδοση για το Ρήγα, Κείμενα του Βόλου, 7, 1980, σσ. 619-627.
 Α. Δουλιγέρη - Ιντζεσιλογλου, Σχόλια σε μία Θεσσαλική επιτύμβια στήλη, Ανθρωπολογικά, 2, 1981, σσ. 11-19.
 Β. Αβρόνι - Σουλζήνη, Τύμβος Φερών, Α.Α. Χ. XVI, 1-2, 1983, σσ. 23-41.
 Π. Χρυσοστόμου, Το Πανδοχείο και το Διοσκούρειο των Φερών, Α.Α. Χ. XVI, 1-2, 1983, σσ. 95-105.
 Κ. Γαλιάρης, Άλλες παλαιότερες οικιστικές της ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας, Θεσσαλικό Ημερολόγιο, 16, 1989, σ. 6 κ.ε.ξ.
 W.M. Leake, Travels in Northern Greece, London 1835 (Amsterdam 1967) IV, 435-444.
 J. Liebigner, De rebus Pheraeis, Berlin 1862.
 C.D. Edmonds, The tumulus of Pilat-Tepe, J.H.S., XX, 1900, 20-25.
 J.G. IX, 2 (Berolini, 1908, O. Kern), n. 412-456.
 A.J.B. Wace - M.S. Thompson, Prehistoric Thessaly, Cambridge 1912, 8-12.
 Fr. Stählin, Das Hellenische Thessalien, Stuttgart 1924, 194-198.
 E. Rogers, The copper coinage of Thessaly, London 1932, 161-168.
 Y. Béquignon, Recherches archéologiques à Phères de Thessalie, Paris 1937.
 Pap. R. E., Suppl. VII, 1940, Pheral, 984-1026 [E. Kirsten].
 A. Philippson, Die Griechischen Landschaften, II, Frankfurt 1950, 121-122.
 Y. Béquignon, Inscriptions de Phères,

B.C.H. 88, 1964 400-412.

B.C. Westlake, Thessaly in the fourth century B.C., Geographica 1965.
 St. Miller, The altar of the six goddesses in Thessalian Pheral, California Studies in Classical Antiquity, 7, 1974, 232 κ.ε.ξ.
 B. Helly, G.J. Te Riele, J.A. Van Rossum, La ville des Gymnasiaques de Phères pour les années 150-189 av. J.C., La Thessalie, Actes de la Table-Ronde, 21-24 Juillet 1975 Lyon, Lyon 1979, 220-255.
 Ch. Habicht, Hellenistische Gymnasiarchenliste aus Phera, Demetris I (V. Miossis - D. Theodoris), Bonn 1976, 181-197.
 L.D.R. Sear, Greek coins and their values, London 1978, 210-211.

Pherae

A. Doulgeri - Intzesiloglou

The ancient town of Pherae, one of the bigger and more important settlements of Thessaly, occupied such a suitable location as to become a transportation center in antiquity. Its surrounding area was already inhabited in the Neolithic Age, while in the very site of ancient Pherae inhabitants were settled in the beginning of the Early Bronze Age. The life of the settlement presents a remarkable continuity of three thousand years; its phases of prosperity coincide with the Mycenaean era, during the years, that is, of Admetos, Alkestes and Eumelos as well as with the fourth century BC, during the years of the Pheraic tyranny. In the Roman period the town of Pherae was abandoned. During the years of Turkish occupation the settlement of Velestinon revived here and is thriving until today. The celebrated figure of the Greek Revolt, Regas Velestinlis or Pheraos, comes from here. He was the first to be interested in the monuments of his native place and marked many of them on a topographic map of Pherae; this map has been included in the «Χάρτα της Ελλάδος» (= Map of Greece), which was drawn by him in the end of the eighteenth century. The systematic archaeological research in Pherae started in the early twentieth century by important archaeologists of their time (Tsouandas, Wace, Thompson, Arvanitopoulos, Béquignon) and is still carried on quite intensively. The visible monuments of Pherae are only a few. To the SW of the town lie the two hills of the Acropolis: the «Magoula Bakali», which is the nucleus of the settlement, and the «Hill of St. Athanasios or of Panagha» on which the fourth century BC walls stand. The legendary spring, the so-called «Hypereia Krone», still exists in the middle of the ancient town, while the ruins of the «Thavlios Zeus» temple have been preserved to its NW side. The recent excavations reveal many aspects of the everyday life of the town, especially of the Hellenistic period: The agora area has been identified as well as the potter's quarters and parts of private dwellings. The most important cemeteries, to the SE and NW along with certain isolated tumuli of the Classical and Hellenistic period lie close to the roads leading to the other major Thessalic towns of antiquity.